

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Tomáše Halamky

Integrace republikánské politické teorie: konceptuální přístup

Tématem práce je republikanismus jako svébytný proud současné politické teorie, který má dlouhou historii a rozděluje se na několik směrů, z nichž pro autora je klíčové rozlišení na novo-římský a novo-aténský republikanismus. Tyto různé směry republikanismu podle mínění autora spolu zbytečně kříží zbraně a oslabují tak republikánskou teoretickou pozici, proto se pokouší v práci navrhnout něco jako integrovanou teorii republikanismu, která by lépe obstála v soudobých polemikách, neboť by rozšířila své argumentační pole v zavedené polemice s liberalismem, ale také by se mohla razantněji pustit do kritiky soudobého populismu.

Oproti verzi z malé obhajoby práce zaznamenala mnohá zlepšení, takže lze uvést nejen, že práce splňuje všechny požadavky kladené na disertační práce ve formálním smyslu (rozsah, struktura, literatura atd), ale že autor při jejím sepsání osvědčil potřebné badatelské a teoretické schopnosti a prokázal, že je náležitě obeznámen s republikánskou tradicí politické teorie a zejména se současnými polemikami, ve kterých republikanismus vystupuje. V práci prokazuje, že je schopen promyslet teoretickou argumentaci a své poznatky patřičně odůvodňovat a vyložit v systematické podobě.

Vyzvedl bych následující změny, které práci prospěly. Autor lépe vysvětlil původ a smysl rozlišení na novo-římský a novo-aténský republikanismus a pečlivěji vykreslil mapu moderních směrů republikanismu, když připomněl republikanismus nejen v renesanční Itálii, ale také ve francouzské tradici a také specifický republikanismus Americké revoluce. Přínosem je rovněž to, že autor poukázal na význam polemiky s liberalismem pro oživení zájmu o republikanismus v soudobé politické teorii. A hlavně oceňuji snahu ukázat na význam republikanismu v současných polemikách nejen s liberalismem, ale také s populismem.

Výklad historické tradice republikanismu od jeho antických počátků do současnosti v práci zůstává, neboť je to pro autora cesta k identifikaci základních konceptů republikánské tradice. Projít celou západní tradici republikanismu je ale olbřímí úkol. Ku prospěchu věci se nyní autor tolik nepouští do rozborů děl jednotlivých teoretiků, ale pokouší se o souhrnnou charakteristiku, takže mluví spíše o republikanismu u řeckých autorů, římských, v renesanci, rané moderně atd., kde se jistá schematičnost dá akceptovat. Nicméně autor ve svém zaujetí pro „konceptuální historii“ neváhá jít ještě dále do minulosti, a tak mluví o republikanismu v pozdní době bronzové, nebo o republikanismu v chetitské říši (s. 77). Myslí to autor vážně?

Za největší přínos práce považuji výklad současných diskusí o republikanismu, ve kterém autor prokazuje hlubokou obeznámenost s hlavními texty a teoretiky republikanismu. Vyvrcholením práce je potom autorův pokus o tzv. integrovaný republikanismus s využitím Freedenovy metodologie morfologické analýzy politických konceptů. Autor se domnívá, že v předchozí části prokázal, že novo-aténský a novo-římský republikanismus jsou, jak říká, dvě stránky jedné mince, a tak se dále pouští do teoretické ražby této integrované republikánské mince. Z povahy výkladu je zřejmé, že to má být mince platná nejen pro oba zmiňované proudy, ale i pro další směry republikanismu, které autor v práci zmiňoval, tedy také pro republikanismus H. Arendt, republikanismus italské renesance, republikanismus Americké revoluce atd. Kdyby autor mluvil o nejmenším společném jmenovateli republikánské tradice, tak by se to snad dalo přijmout, ale on chce republikanismus svou integrovanou verzí posílit, aby lépe obstál v současných polemikách, ať s liberalismem, nebo populismem. V tomto

ohledu myslím, že ohromné interpretační úsilí autora vyústilo v teorii, která něco takového splnit nemůže.

Lze vůbec mluvit o tom, že novo-aténský a novo-římský republikanismus jsou dvě stránky jedné mince? Autor prokazuje, že mají společné jádro základních konceptů, ale to neznamená, že teoretická mince, kterou tyto směry „platí“ v polemikách a diskusích je jedna a ta samá. Jako bychom rozdíl mezi pozitivní a negativní svobodou, o nichž mluví Berlin, považovali pouze za dvě odpovědi na jednu otázku, tedy za pozitivní a negativní odpověď na společnou otázku po svobodě. Berlin ale zdůrazňuje, že tomu tak není, že stoupenci pozitivní a negativní svobody se liší i ve formulaci otázky po svobodě. Rozdílné tedy nejsou jen odpovědi, ale i samotná otázka, i když zní stejně. A podobně je tomu podle mého soudu u zmiňovaných proudů republikanismu. Nejsou to dvě stránky jedné mince, protože oba proudy užívají ve svých úvahách trochu jinou minci, ačkoli, a v tom bych dal Tomáši Halamkovi za pravdu, mají něco společného (rodinná podobnost) a právem patří do jedné tradice.

Problém vidím v použité metodologii. Freedenova morfologická analýza politických konceptů byla vypracována pro zkoumání politických ideologií, nikoli politických teorií. Upřesnění významu politických konceptů (dekontestace) v ideologii probíhá jinak než v politické teorii. V politické ideologii jde o to vytvořit systém konceptů (ale i hodnot, emocí apod.), které přesvědčí adresáta ideologie, aby jednal určitým způsobem. V politické teorii zase teoretik formuluje systém konceptů, ve kterém se snaží jednotlivé koncepty logicky sladit v konzistentní celek, který dalekosáhle vysvětluje jednání lidí. Ani podle Freedena ideologie nekončí u „neodlučného významu“, který pojmy mají, když prochází z jedné formulace ideologie ve druhou, neboť „neodlučný význam“ sám nestačí k tomu, aby daná ideologie někoho přiměla k určitému jednání, k tomu musí přistoupit ještě další prostředky argumentace (třeba i klam), ale i hodnoty a emoce. Zatímco v politické teorii je dekontestace vrcholným intelektuálním výkonem teoretika, který dokáže dát pojmům „své“ teorie logické významy až do posledních detailů. Skinner mluví o tom, že význam konceptu má tři složky, jednak jsou to pravidla jeho aplikace v jazyce (něco jako slovníkový význam), dále je to referenční rámec užití konceptu, kdy do hry vstupuje jazykový a situační kontext promluvy, a do třetice je to připsání hodnoty, tedy zaujetí stanoviska k situaci při užití konceptu v řeči. Při rozboru a hodnocení nějaké konkrétní politické teorie (třeba Aristotelovy) se proto nedá vystačit se slovníkovým významem konceptů, kterých Aristoteles užívá. Řekl bych, že Tomáš Halamka ve své integrované teorii republikanismu vypracoval takový přehled slovníkových významů republikánské tradice, což má svůj význam pro pochopení této tradice, ale pro uplatnění v teoretických polemikách to nestačí, protože každá politická teorie je vždy ještě bohatší o další významy, které jí teprve dávají explanační sílu.

Disertace se opírá o důkladnou znalost primární i sekundární literatury a přináší mnoho pozoruhodných rozborů, ve kterých autor osvědčuje své analytické schopnosti. Myslím, že cíl, který si klade, je nerealizovatelný, ale to nemění nic na tom, že Tomáš Halamka napsal práci, která je výborným českým příspěvkem k teorii republikanismu. Práci doporučuji k obhajobě.